

Zápis z Jednání výborů Rady vlády pro lidská práva k technologickým tématům

Datum: 9. ledna 2024 od 9 do 12 hodin.

Místo: Budova Úřadu vlády ČR v ulici Rytířská 31, místnost BEZO

Přítomni (Výbor pro lidská práva a moderní technologie):

J. Klouda, A. Dergam, J. Vobořil, M. Archalous, M. Hanych, V. Fieberová, L. Zelený, O. Koldová

Hosté (Výbor pro práva starších lidí):

L. Vidovičová, M. Sailer, J. Řeháková Fučíková

Hosté (Výbor pro práva dítěte):

E. Petrová, K. Bělohávková, R. Slováková, J. Hrabálek,

Hosté (Výbor pro práva LGBTI+ lidí):

T. Zvolská, J. Reichl Lorman

Hosté (Výbor pro práva lidí ohrožených chudobou):

B. Halířová, H. Kejhová, I. Kuchyňková

Sekretariát: M. Crha (tajemník Výboru)

Program jednání:

1. Úvodní slova hostů – možná společná technologická témata
2. Představení témat členy Výboru pro lidská práva a moderní technologie
3. Diskuze

Úvod

Předseda Výboru J. Klouda přivítal účastníky a představil iniciativu ze strany Výboru pro lidská práva a moderní technologie. Téma technologií se pravděpodobně týká všech výborů Rady vlády pro lidská práva. Účelem setkání je zjistit, kdo na čem aktuálně pracuje, jak si vzájemně pomoci, a jak můžeme vzájemně pomoci zvýšit dopad aktivit členů výborů.

Tajemník Výboru M. Crha popsal smysl setkání též pro sekretariát Rady vlády pro lidská práva. Sekretariát Rady je tvořen právníky, kteří se zapojují do legislativních a strategických procesů. Proto

je přínosné získat větší přehled o technologických lidskoprávních tématech a souvisejících procesech napříč tématy a cílovými skupinami.

1. Úvodní slova hostů

L. Vidovičová – vliv digitalizace na kvalitu života a sociální začlenění starších osob

L. Vidovičová představila několik dokumentů od OECD a FRA, které budou účastníkům rozeslány e-mailem. Zároveň zdůraznila téma digitální odvahy. Otázkou není jen existence digitálních kompetencí, ale také strach mnoha seniorů, že při práci s moderními technologiemi udělají chybu. Také popsala, že mnoho seniorů žije kvalitním životním stylem i bez digitálních technologií.

J. Řeháková Fučíková – akční plán pro stárnutí společnosti

J. Řeháková Fučíková upozornila, že vláda přijala 29. 11. 2023 usnesením 920 Akční plán k naplnění strategického rámce přípravy na stárnutí společnosti na období 2023 až 2025. Oproti původnímu rámci je rozšířen o aktuální témata vč. digitální gramotnosti. Stěžejní myšlenkou je, že by seniorům měla být umožněna participace, aniž by byli nuceni do používání technologií, zároveň je důležitá podpora/vzdělávání seniorů v digitální gramotnosti.

J. Lorman Reichl – zkušenosti organizace Život 90, hate speech, digitální vyloučení a další témata

J. Lorman Reichl uvedl, že přístup starších osob k technologiím je velmi rozmanitý. Práce s digitálními technologiemi vyžaduje neustálou ochotu se učit. Design digitálních služeb by měl být starším osobám přizpůsoben a tyto osoby by neměly být nuceny do digitalizace. Technologie ale mohou být významně přínosné, např. asistivní technologie. Senioři se ale technologií často obávají, resp. s nimi mají negativní zkušenosti a nechťejí je. Též zdůraznil problém nedostatečné viditelnosti starších LGBTI+ osob – tito lidé se např. často neobjevují ve výzkumech.

B. Halířová – elektronická komunikace s úřady, zejména v kontextu předlužení

B. Halířová popsala konkrétní problémy pro předlužené osoby. Po novele exekučního řádu přislíbila exekutorská komora ve spolupráci s Českou poštou, že na pobočkách pošty bude možné získat výpis, který je jinak dostupný pouze digitálně. Pokud chce osoba zjistit, kde má dluhy, může získat seznam na Czech Pointu, který ale není úplný dle všech náležitostí podle zákona. Úplný seznam lze získat pouze v Praze, Brně a datovou schránkou. Předlužených seniorů je přitom přes 100 000.

Problémem digitalizace v ČR je roztržitost dat. Pokud si chce osoba udělat přehled o tom, kde dluží, musí obejít instituce zvlášť. Navíc získání všech těchto dat může stát 1 500 Kč nebo 2 000 Kč. Dluhová poradci navíc nemohou tyto lidi zastoupit, jen doprovázet. Cílem tedy je umožnit, aby byly dluhy zjistitelné na jednom místě.

M. Archalous zareagoval, že dostupnost služby výhradně digitální formou je v rozporu se zákonem o právu na digitální služby, který bohužel není vždy dodržován. Mohlo by pomoci, že letos bude spuštěn mandátní registr, tj. systém, který umožní zmocnit na konkrétní agendu a na určitou dobu.

Ministr Bartoš se snaží rozjet iniciativu, aby Czech Pointy byly provozovány též knihovnami. Knihovníci by mohli lidem poskytnout základní asistenci.

I. Kuchyňková – umělá inteligence v sociálních službách

I. Kuchyňková upozornila na nebezpečí snahy nahradit lidské interakce a lidský kontakt umělou inteligencí. Umělá inteligence může být přínosem pro péči, ale sociální kontakt s pečující osobou je nenahraditelný.

K. Bělohávková – ochrana dětí na internetu a evropská legislativa

K. Bělohávková popsala téma, kterému se věnuje dva roky, což je problematika pohlavního zneužívání dětí online. To navazuje na návrh Evropské komise v této oblasti. Prevence a vzdělávání dětí nestačí, je potřeba mít další nástroje na detekování škodlivého materiálu online, vyhodnocování a vymáhání práva. Tyto procesy, ve všech ohledech kromě trestního práva, by mělo upravit nové nařízení. Dnes funguje prozatímní nařízení, které umožňuje s těmito materiály pracovat na základě výjimky z ochrany osobních údajů, ale ze strany poskytovatelů online služeb je to dobrovolné. Tato výjimka končí v srpnu 2024. Protože se nestíhá nové nařízení, navrhuje se prodloužení prozatímního nařízení o 2-3 roky, na čemž existuje široká shoda. Proto v následujících 2 letech je potřeba se shodnout na stabilní legislativě, která zajistí ochranu dětí na internetu a zároveň ochrání i ostatní uživatele. Taková legislativa by měla zajistit povinnosti poskytovatelů služeb spolupracovat a měla založit evropské centrum po vzoru toho amerického.

Může jít i o případy, kdy jde o malé děti, které digitální technologie nevyužívají, materiály na úložišti pachatele jsou tedy jedinou stopou. V loňském roce (2023) bylo řešeno více než 40 000 oznámených materiálů.

V budoucnu bude též potřeba otevřít téma materiálu generovaného umělou inteligencí. Pokud však jde o dětskou pornografii, je trestná bez ohledu na původ.

J. Hrabálek popsal, že nástroj detekce umožňuje zasahovat v řádu jednotek dnů, a to i u případů, které by jinak trvaly roky, než by dítě dospělo a uvědomilo si, že bylo zneužíváno.

J. Vobořil upozornil na rizika spjaté s návrhem. Například v roce 2022 bylo na základě 21 000 reportů zahájeno pouze 200 řízení. V řadě případů jde o situace, kdy nezletilé osoby (vč. 15 – 18 let) sdílejí mezi sebou nahé fotografie. V případě, že do této interakce vstoupí policista, může to mít spíš negativní dopad.

K. Bělohávková upozornila, že jedno řízení se může týkat tisíců materiálů (reportů).

E. Petrová – předsedkyně Výboru pro práva dítěte

E. Petrová poděkovala za uspořádání zasedání a přivítala iniciativu mezivýborové spolupráce. Pro Výbor pro práva dítěte jsou důležitá témata bezpečného chování dětí na sociálních sítích, digitální gramotnost, kyber násilí a kyber šikana, duševní zdraví a další. Též odkázala na Obecný komentář o

právech dětí v souvislosti s digitálním prostředím vydaný Výborem OSN pro práva dítěte. Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování před ESLP jej nechala přeložit do češtiny.

J. Klouda navrhl o rozeslání tohoto a dalších dokumentů prostřednictvím tajemníka Výboru pro lidská práva a moderní technologie.

O. Koldová – rezoluce Valného shromáždění OSN ohledně lidských práv v kontextu digitálních technologií

O. Koldová představila rezoluci, kterou ČR inicovala ve 3. výboru a následně valném shromáždění OSN. Ta se týká ochrany lidských práv ve vztahu k digitálním technologiím. Byla spolupředložena 5 státy a získala 73 sponzorů. Rezoluce je inovativní tím, že je univerzální, neřeší např. specificky problémy jedné skupiny. Také v ní poprvé zaznívá, že lidé mají stejná práva offline jako online. Rezoluce je dvouletá, bude se obnovovat. V září bude probíhat Summit Budoucnosti v OSN, kde se bude přijímat globální digitální kompakt.

2. Představení témat členy Výboru pro lidská práva a moderní technologie

L. Zelený – univerzální služba

L. Zelený poděkoval za uspořádání setkání a ocenil široký rozsah odborností. Následně představil aktivitu Českého telekomunikačního úřadu, tzv. univerzální službu zvláštních cen. Jde o slevu ve výši maximálně 200 Kč za kalendářní měsíc, kterou lze uplatnit na internet a volání u 4 operátorů. Mohou jí získat osoby se zdravotním postižením nebo nízkými příjmy, ty jí dostanou na základě potvrzení, že jim byl přiznán příspěvek na živobytí. U více osob v domácnosti se sleva sčítá. Zdravotně postižených osob toto čerpá 25 000, ale osob s nízkými příjmy zatím pouze necelých 250.

B. Halířová upozornila, že příjemci příspěvku na živobytí by potřebovali přístup zdarma, protože vzhledem k chudobě je pro ně obtížné se zasmělnit. Představitelnější je, že využijí nabídku jednoho operátora, který umožňuje využít tuto slevu u předplatných služeb. Osoby, které si nemohou dovolit základní potřeby, považují internet za nadstandard.

L. Zelený upřesnil, že toto rozhodnutí vychází z evropského kodexu pro elektronické komunikace. Byla snaha to spojit s určitou sociální dávkou, ale to se zatím nepodařilo.

B. Halířová uvedla, že se pokusí informaci o této službě rozšířit skrze školení sociálních pracovníků, ale že je potřeba dále uvažovat o zavedení bezplatného internetového připojení.

L. Zelený slíbil, že prostřednictvím tajemníka dodá podklady k dalšímu šíření.

M. Hanych – hate speech a nové policy papery

M. Hanych poděkovala za organizaci jednání a navrhla, zda by bylo možné v budoucnu probrat do detailu některá témata na setkáních dvou výborů. Popsala, že hate speech v současnosti stále narůstá. Tomuto tématu se věnují dva nové dokumenty. Policy paper organizace In Iustitia se věnuje

předsudečnému násilí mj. vůči LGBTI+ lidem, je prezentován jako průvodce pro policii. Druhý nový policy paper vytvořilo Fórum pro lidská práva. Ten bude k dispozici v řádu týdnů. Ten se týká nenávisných projevů vůči romské komunitě. Oba policy papery obsahují doporučení pro instituce.

J. Vobořil – digitální vyloučení

J. Vobořil popsal, že téma digitálního vyloučení se týká prakticky všech skupin – například během pandemie to byl problém v případě dětí a vyloučení ze školní výuky. Je potřeba vzít v potaz, že digitální propast se stále obnovuje (lidé v průběhu života mohou ztrácet kompetence, technologie se vyvíjí a utíkají). Proto je potřeba počítat s tím, že budování digitálních kompetencí nikdy nebude 100% řešením, je potřeba pracovat s digitálním vyloučením. Upozornil, že zákon o digitálních službách má pouze sílu zákona a bývá porušován. Například problémem jsou povinně zřizované datové schránky, které u cca 400 000 případů nikdy nebyly otevřeny. Úřady přitom často nerespektují role a zasílají např. do datových schránek spjatých s přerušovanou živností. Ocenil, že vláda vnímá problém a ocenil iniciativy zmíněné M. Archalousem.

3. Diskuze

Předseda J. Klouda poděkoval za všechny příspěvky a zahájil diskusi. Na její začátek uvedl, že výstupem mohou být oblasti a konkrétní příležitosti pro budoucí spolupráci.

Místopředsedkyně A. Dergam dodala, že přínosem setkání je též vzájemné nasíťování mezi výbory a z toho vyplývající možnost spolupráce i mimo kontext zasedání výborů. Zároveň doplnila J. Vobořila, že digitální vyloučení narůstá i u osob se zdravotními postiženími. Mezi dopady není pouze omezená participace a přístup ke službám, ale také např. náchylost vůči dezinformacím.

M. Sailer apelovala, abychom v diskusi o zranitelných skupinách nezapomínali na osoby s psychiatrickým onemocněním. Např. osoby trpící těžkou epilepsií nemohou digitální prostředí používat. Dále popsala, že i klienti Alzheimer centra mají v některých případech pozastavenou živnost a tudíž jim byla zřízena datová schránka, kterou nejsou schopni využívat. Dalším případem digitálního vyloučení je nemožnost zaplatit parkování v některých částech Prahy bez použití aplikace.

K. Bělohávková podpořila M. Sailer a dodala, že procesy digitalizace mohou v praxi vést k výsledkům nepřístupným pro obě strany, jak adresáty, tak úředníky. Zaměstnanci státní správy sami mohou trpět digitálním vyloučením a to se poté projevuje ve službách pro občany.

J. Klouda dodal, že je potřeba zaměřit se též na služby poskytované soukromým sektorem, kde může též docházet k digitálnímu vyloučení.

B. Halířová reagovala, že sociální pracovníci jsou často jediní, kdo může působit jako tlumočnick mezi institucemi a vyloučenými jednotlivci. Bylo by ale vhodné, aby přímo instituce měly pracovní místa a kapacity, které to dokáží řešit.

J. Vobořil zmínil, že byť mezi mladými lidmi je digitální gramotnost vyšší, není hluboká – mnoho mladých lidí činí pouze základní digitální úkony, neumí používat například digitální identitu. Dále

popsal, že problémy digitálního vyloučení v rámci soukromého sektoru jsou také otázkou regulace a tedy odpovědností i státu.

A. Dergam upozornila na nedostatečnou digitální gramotnost úředníků. To omezuje jak efektivitu, tak lidskoprávně citlivý design digitalizace.

J. Řeháková Fučíková popsala, že banky často selhávají v digitální přívětivosti svých služeb. Stejný problém se týká digitální identity, u které je odrazující velmi technický jazyk.

Z. Kučera navrhl v rámci výboru vypracovat jednostránkový nebo dvoustránkový poziční materiál ve smyslu, že výbor upozorňuje na problém digitálního vyloučení a nepřívětivost některých služeb soukromého sektoru i státní správy vůči méně digitálně zručným skupinám. Materiál by mohl obsahovat některé příklady. Nedostatek pozornosti tomuto tématu vnímá jako obecný problém.

J. Klouda souhlasil s návrhem vypracovat poziční dokument. Měl by se tím přistě zabývat Výbor, potenciálně to může být téma i pro Radu vlády pro lidská práva.

L. Vidovičová navrhla, aby výbory do budoucna spojovaly síly při přípravě materiálů souvisejících zejména s digitálním vyloučením seniorů. Také navrhla ostatním účastníkům, že jí mohou zaslat návrhy témat k zahrnutí do výzkumu týkajícího se dopadů digitalizace na seniorskou populaci. Zároveň zmínila, že kromě kritických hlasů vůči digitalizaci je nutné také ocenit přínos technologií. Dále uvedla, že průběh digitalizace je také určitým indikátorem obecnějších trendů, jako je důvěra lidí v instituce nebo schopnost institucí zohledňovat potřeby ohrožených skupin. Za podceňovaný a důležitý nástroj označila propojování IT vývojářů a samotných seniorů.

A. Dergam dodala, že je potřeba podporovat rozmanitost zkušeností a přístupů v soukromém sektoru, protože jak ukazuje např. výzkum dr. Šmuclerové k umělé inteligenci, v soukromém sektoru může být společenský přínos pouze velmi sekundárním ohledem při designu digitálních služeb. Zároveň kritizovala nedostatečné zastoupení soukromého sektoru v rámci Rady vlády pro lidská práva a jejích výborů.

M. Hanych slíbila sdílet výsledek zmiňovaného výzkumu týmu dr. Šmuclerové, kterého byla součástí.

J. Hrabálek reagoval na postup při přípravě příručky pro policii. Policie neměla mít možnost připomínkovat, příručka jí byla prezentována ze strany neziskové organizace jako hotová. To je v rozporu s policejním vzděláváním a může vést k odmítní příručky některými krajskými ředitelstvími. Policie je otevřena spolupráci na takových příručkách, ale musí být zapojena do procesu. Zároveň s ohledem na tematiku dětské pornografie na internetu uvedl, že i v případě, že erotické materiály jsou sdíleny mezi nezletilými partnery, je vhodné preventivní působení policie, která je upozorní, že sdílení těchto materiálů není bezpečné.

J. Vobořil zdůraznil, že jeho kritika nařízení ke zneužívání dětí online není zlehčováním problému, ale vyslovením pochybnosti ohledně efektivity navrhovaného řešení a zároveň obavou ohledně dopadů na soukromí.

L. Zelený zvedl téma nařízení o digitálních službách, které bude mít dopady napříč tématy jednotlivých výborů. Důležitá bude osvěta, aby lidé byli schopni užívat práv, která jim tato úprava přináší.

Závěr

J. Klouda uzavřel diskuzi a uvedl, že společně s tajemníkem navrhne další postup, jak v digitálních tématech spolupracovat.

M. Crha na závěr shrnul několik témat, která jednání přineslo: 1. univerzální služba, 2. komunikace s úřady v kontextu předlužení, 3. digitální vyloučení u datových schránek a nerespektování rolí, 4. digitální vyloučení u veřejné správy i soukromého sektoru, 5. nařízení CSAM (dětská pornografie), 6. nařízení DSA (regulace platforem), 7. právo platit hotovostí.
